

Examining the Entrepreneurial Approach in the Field of Employment in the Fourth and Fifth Development Plans and their Level of Realization

Heshmatollah Yazdani

PhD Candidate of social welfare, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Jafar Hezarjaribi *

Professor of Sociology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Davood Hosseinpour

Professor of Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

1. Introduction

Entrepreneurship plays a significant role in reducing unemployment, growing economic activities, increasing job skills in the production, marketing and commercial sectors. It is a factor of social dynamism. This research examines the fourth and fifth development plans with an entrepreneurial approach in the field of employment and also examines the degree of realization of these plans. The result of this research is for the planners and policy makers of development programs to evaluate their performance and to remove obstacles and help to making more practical and practical plans and policies in the future, considering the knowledge of the level of achievement of the goals is dependent. Considering the vastness of the fields of the fourth and fifth development plans and considering the limitation of the researcher to examine all the fields, the field of employment has been selected from among the fields of interest in the fourth and fifth development plans, because

* Corresponding Author: jafar-hezar@yahoo.com

How to Cite: Yazdani, H; Hazarjaribi, J Hosseinpour, D. (2023). Examining the entrepreneurial approach in the field of employment The fourth and fifth development plans and their level of realization, *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 14 (55), 91-138.

employment in today, creativity requires entrepreneurship programs, and strengthening entrepreneurship and creating a suitable platform for its development is considered as a tool for the economic growth of societies .

The concept of entrepreneurship in here, was operationalized by determining 7 indicators and the survey was conducted based on the seven indicators, two indicators of strategy and management structure in the fourth and fifth development plans are in good condition and ranked and two indicators of entrepreneurial culture and social welfare are in lower ranks. The results of the interview also indicate that the entrepreneurship engine in the fourth and fifth programs has not been turned on and there have been many obstacles to the realization of the determined policies.

2. Literature review

In relation to entrepreneurship and the results of its realization in societies, many studies have been conducted, which include; RaziehRezaei (2014), AlirezaAmini (2014). Nader Salarzadeh and Seyed Adel HashemiNajafabadi (1393). The difference between the research and the research of others is in three things: firstly, they did not address this issue from the previous research to the fifth development plan with the studied dimensions, and it is mainly related to the third plan and its counterparts, or in terms of the topic, although it is similar to the topic of the research , but they have not directly focused on entrepreneurship and thirdly, a combined evaluation of (approach and function) is considered in this research, that is, we are also looking for what the fourth and fifth plans have towards entrepreneurship and how much of it Been achieved?

3. Methodology

In this research, according to the nature of the subject, the quantitative content description and analysis method was used to investigate the entrepreneurial approach in the fourth and fifth development programs in the field of employment, and its information was provided based on library (document) and field studies. In the documentary study method, information is collected using the technique of scanning, summarizing, and collection, and in the field method, with two

93 | Examining the Entrepreneurial Approach in..., yazdani & Partners

questionnaire techniques and semi-structured interviews with professors, experts, managers, planners and leading politicians in the field of investigation of the fourth and fifth development programs (Ministry of Cooperation, Labor and Social Welfare, Commissions of the Islamic Council and experts in the Ministry of Cooperation, Labor and Social Welfare, Program and Budget Organization, etc.) have been collected (the sample size of the questionnaire is 67 people and the sample size of the interview is 15 people). Due to the fact that the questionnaire and interview are completely specialized, therefore, targeted sampling was considered for both types of techniques. Questionnaire and interview letter were validated using experts' opinions.

4. Final result

The concept of entrepreneurship and employment in this research was operationalized by determining 7 indicators and the survey was conducted based on the seven indicators, so the conclusion of the research based on the seven indicators is that, the two indicators "Strategy" and "Management Structure" in the fourth and fifth development plans have a good status and are in high ranks, both in terms of the existence of the approach and the degree of realization. Instead, the two indicators of "Entrepreneurial Culture" and "Social Welfare" in the fourth and fifth development plans are in good condition in terms of the existence of the approach, which are in the third and fourth ranks, but the level of realization of these two indicators is not in a good condition and they are in the fifth and seventh ranks. "Growth" index, which has the fifth rank in the approach, has been moved to the sixth rank with a slight drop. The "Resources" index, which was ranked sixth in the approach, reached the fourth rank by two steps. The reward index, which had the lowest rank in the approach, has been upgraded to the third rank by four steps, which means it has had a very positive jump. The important point from the quantitative findings is that the two indicators of entrepreneurial culture and social welfare are in low ranks and compared to indicators such as strategy and structure, they are far behind. The results of the interview also indicate that the entrepreneurship engine in the fourth and fifth programs has not been turned on and

there have been many obstacles to the realization of the determined policies. As a result, we can say that the level of realization of programs in the growth and prosperity of employment generation and the prosperity of entrepreneurship is evaluated as low.

By combining quantitative and qualitative findings, we can conclude that the issue of entrepreneurship in the fourth program, from the point of view of policy making and strategy determination, it had a good start and started with a suitable approach, but in practice, the expected culture building was not done and in the fifth program, unfortunately, it faced more ups and downs and more serious obstacles, and the engine started in the fourth program is cold.

Keywords: Job Creation, Entrepreneurship, Social Welfare

بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و میزان تحقق آنها

جعفر هزار جریبی * استاد جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران.

داود حسین پور دانشیار مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران.

حشمت الله یزدانی دانشجوی دکتری رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران.

چکیده

در عصر ظهور و تحول در رویکردهای کارآفرینی و اشتغال‌زایی و اثربخشی آن در فرآیند توسعه و پیشرفت جوامع، می‌توان گفت که در چارچوب همراستایی با این فرآیند، تغییر و تحول مستمر و پرشتاب در برنامه‌های توسعه از مهمترین و ضرورترین جریان‌های حاکم بر حیات همه جانبه بشری به شمار می‌رود. محقق در راستای تحقق هدف، بررسی رویکرد کارآفرینانه حوزه اشتغال در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و همچنین تعیین میزان تحقق آن، با استفاده از روش توصیف و تحلیل محتوای کمی، اقدام نموده و با ابزار پرسشنامه و مصاحبه نیمه ساخت یافته، اقدام به جمع‌آوری داده‌ها نموده است. مفهوم کارآفرینی و اشتغال در این تحقیق، با تعیین ۷ شاخص عملیاتی و اجرایی شد و پیمایش بر مبنای شاخص‌های هفت‌گانه انجام گرفت، دو شاخص استراتژی و ساختار مدیریتی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه وضعیت خوبی دارند و در رتبه‌های بالا قرار دارند و دو شاخص فرهنگ کارآفرینانه و رفاه اجتماعی در رتبه‌های پایین‌تری قرار دارند. نکته حائز اهمیت در یافته‌های کمی این است که در ارتباط با دو شاخص فرهنگ کارآفرینی و رفاه اجتماعی در مقایسه با دیگر شاخص‌ها، عملکرد خوبی در برنامه‌های چهارم و پنجم دیده نمی‌شود. نتایج حاصل از مصاحبه نیز بیانگر آن است که موتور کارآفرینی در برنامه‌های چهارم و پنجم روشن نشده و موانع زیادی برای تحقق سیاست‌گذاری‌های تعیین شده وجود داشته است. در نتیجه می‌توان گفت؛ میزان تحقق برنامه‌ها در رشد و شکوفایی اشتغال‌زایی و رونق کارآفرینی پایین ارزیابی می‌گردد. پیشنهاد می‌شود؛ با توجه به عدم تحقق شکوفایی اقتصادی مورد انتظار در برنامه‌های تدوین شده، اصلاح نگاه اجتماعی در حوزه کارآفرینی در برنامه هفتم، امری اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد.

واژه‌های کلیدی: اشتغال‌زایی، کارآفرینی، رفاه اجتماعی

بیان مسأله

کارآفرینی اهمیت بالایی در توسعه و پیشرفت اقتصادی کشورها پیدا کرده است و نقشی اساسی در توسعه فناوری و ایجاد توانمندی‌های تکنولوژیک کشورها داشته و یکی از بهترین پیامدهای اقتصادی آن اشتغال‌زایی در جوامع است که قادر است رشد اقتصادی کشورها را تسریع و آثار اجتماعی مناسبی را برای جوامع به ارمغان آورد. تاریخچه توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه یافته مستنداتی برای حمایت از این واقعیت که اقتصاد تحت تأثیر کارآفرینی است فراهم می‌آورد، لذا بسیاری از دولت‌ها به دنبال ارتقای کارآفرینی می‌باشند. کارآفرینی نقش قابل ملاحظه‌ای در گسترش کاهش بیکاری، رشد فعالیت‌های اقتصادی در بخش خصوصی و نیمه دولتی، افزایش مهارت‌های شغلی در بخش تولیدی، بازاریابی و بازرگانی دارد، و از سوی دیگر عامل پویایی و تحرک اجتماعی است.

این پژوهش، به بررسی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه با رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال و همچنین بررسی میزان تحقق این برنامه‌ها می‌پردازد. نتیجه این تحقیق به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران برنامه‌های توسعه جهت ارزیابی عملکرد خود در حوزه اشتغال کشور و رفع موانع و کمک به تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های عملی‌تر و کاربردی‌تر در آینده با توجه به آگاهی از میزان تحقق اهداف برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه معطوف دارد. از آنجا که تاکنون پژوهش‌های جامعی در این زمینه انجام نشده است، و از سوی دیگر نیاز به رویکرد کارآفرینانه در اشتغال در شرایط کنونی جامعه ایران بسیار حائز اهمیت است. بنابراین ضرورت دارد که چنین پژوهشی انجام شود تا در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های خرد و کلان بیشتر مورد توجه قرار گیرد و در جهت پیشبرد بهتر آن و یا رفع موانع تحقق گام‌های اساسی برداشته شود. بر این اساس هدف اصلی این پژوهش، شناخت و تحلیل رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و میزان تحقق آنها است.

با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی‌کشور ایران مبنی بر عدم تعادل جوان بودن جمعیت و بازار کار از ابعاد مختلف، موضوع ایجاد اشتغال و اشتغال‌زایی در اقتصاد از اهمیت زیادی برخوردار است، که حتی در برنامه‌ریزی‌های کلان مورد تأکید و توجه

باشد طوری که در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۴۰۴ در افق وضعیت اشتغال کامل نیروی کار تصویر شده است. تاریخچه توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه یافته مستنداتی برای حمایت از این واقعیت که اقتصاد تحت تأثیر کارآفرینی است فراهم می‌آورد (احمد پور و مقیمی، ۱۳۸۵: ۴۹). لذا بسیاری از دولت‌ها به دنبال ارتقای کارآفرینی می‌باشند (Yeung, 2004: 63).

کارآفرینی نقش قابل ملاحظه‌ای در گسترش کاهش بیکاری، رشد فعالیت‌های اقتصادی در بخش خصوصی و نیمه دولتی، افزایش مهارت‌های شغلی در بخش تولیدی، بازاریابی و بازرگانی دارد، و از سوی دیگر عامل پویایی و تحرک اجتماعی است. امروزه، در اکثر کشورها توجه خاصی به کارآفرینی و کارآفرینان می‌شود و تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورها و به ویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می‌آید؛ زیرا فعالیت کارآفرینی با اثربخشی بالا به توسعه اقتصادی (از جمله ایجاد اشتغال، نوآوری در فعالیت‌ها و رقابت‌پذیری) منجر می‌شود (حیدری ساریان، ۱۳۹۴: ۳۸). از این رو یکی از مؤلفه‌های اثرگذار و یکی از عوامل توسعه کارآفرینی سیاست‌گذاری صحیح و مناسب توسط نهادهای دولتی است.

برنامه توسعه در چارچوب محدودیت‌ها و منابع ترسیم و خط‌مشی‌ها و سیاست‌های مناسب برای تحقق آن مشخص می‌شود بعد از انقلاب اسلامی با پایان رسمی جنگ در سال ۱۳۶۷ و ضرورت بازسازی اقتصاد آسیب دیده کشور، بهبود وضع معیشتی مردم، اولین برنامه پنج ساله توسعه کشور از سری پنجگانه این برنامه‌ها، در سال ۱۳۶۸ آغاز شد و به اجرا درآمد برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ و برنامه پنجم توسعه ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ و اکنون برنامه ششم توسعه در حال اجرا است. با توجه به شرایط کشور در برنامه‌های چهارم و پنجم به اشتغال توجه شده است. بحث اشتغال در برنامه پنجم توسعه به گونه‌ای مطرح شده است که تا پیش از آن در برنامه چهارم توسعه در راستای حل مشکل بیکاری و اشتغالزایی پیش‌بینی شده بود که قانون و مقررات مربوط به نیروی کار، با سازوکار سه‌جانبه‌گرایی (دولت، کارفرما و کارگر) بازنگری شود، ضمن اینکه این بازنگری باید به

گونه‌ای باشد که تکالیف معطوف به تأمین اجتماعی و شغلی، از متن «قانون کار» منتزع به قانون جامع تأمین اجتماعی و بیمه بیکاری منتقل شود.

قابل ذکر است، با توجه به گسترده بودن حوزه‌های برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و با توجه به محدودیت محقق برای بررسی کلیه حوزه‌ها از بین حوزه‌های مورد توجه در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه حوزه اشتغال انتخاب شده است، چراکه اشتغال زایی در عصر کنونی نیازمند برنامه‌های کارآفرینی است و تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزار رشد اقتصادی جوامع محسوب می‌شود. بنابراین این پژوهش قصد دارد با اتخاذ رویکرد تحلیلی، به بررسی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در حوزه کارآفرینی با تکیه بر حوزه اشتغال بپردازد. براین اساس، سؤال پژوهش عبارت است از اینکه تا چه حدی رویکرد کارآفرینانه در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در حوزه اشتغال وجود دارد؟

اهمیت و ضرورت

پرداختن به مسأله از این جهت اهمیت دارد که ایران به خاطر برخوردار بودن از جمعیت جوان، با مسأله بیکاری روبرو است، لذا مسأله اشتغال و کارآفرینی می‌تواند در حل مشکل بیکاری مؤثر باشد. اشتغال و کارآفرینی در ایران دقیقاً معلوم گردد، آیا در نظام برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، به مسأله کارآفرینی اهمیت داده شده است؟ آیا نظام توانسته است طی دو برنامه پنجساله در این زمینه فرهنگ‌سازی کند؟ آیا سازوکار لازم برای توسعه کارآفرینی فراهم شده و کارآفرینان به راحتی می‌توانند فعالیت نمایند؟ ضرورت تحقیق در آن است که چنان چه در دو برنامه چهارم و پنجم به مسأله کارآفرینی به حد لازم پرداخته نشود، اکنون که کشور در آستانه برنامه ششم توسعه قرار دارد، بخشی از کاستی‌های گذشته را جبران نماید.

پیشینه پژوهش

در رابطه با کارآفرینی و نتایج تحقق آن در جوامع مطالعات بسیاری صورت گرفته است که در ادامه به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد؛ سروه محمدی خیاره (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «بررسی اثر کارآفرینی بر رشد اقتصادی در مراحل مختلف توسعه اقتصادی»، رابطه بین فعالیت‌های کارآفرینانه و توسعه اقتصادی همراه با تغییرات در مراحل مختلف توسعه اقتصادی و افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه مورد مطالعه قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که ممکن است ماهیت فعالیت‌های کارآفرینی در کشورهای در حال توسعه با فعالیت‌های کارآفرینانه در کشورهای توسعه یافته متفاوت باشد.

راضیه رضایی (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان «بررسی و شناسایی عوامل کلیدی موفقیت در مراکز کارآفرینی دانشگاه‌های کشور»، عوامل مؤثر بر موفقیت مراکز کارآفرینی دانشگاهی را مورد مطالعه قرار داده است.

علیرضا امینی (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغال زایی اقتصاد ایران با تأکید بر برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی»، «تکنیک جدول داده- ستانده و اثر اجزای تقاضای نهایی هریک از بخش‌های اقتصادی بر ایجاد اشتغال را مورد مطالعه قرار داده است.

نادر سالارزاده و سید عادل هاشمی نجف آبادی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی برنامه‌های رفاه اجتماعی در برنامه‌های توسعه (۸۳-۱۳۶۸) با اصول مرتبط در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی را از جمله بخش‌های مهم برنامه‌های توسعه مطرح کرده‌اند.

مینا حیدری (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان «بررسی حقوق و تکالیف دولت در ارتباط با اشتغال با تأکید بر قانون برنامه پنجم توسعه»، به بررسی حقوق و تکالیف دولت در ارتباط با اشتغال با تأکید بر قانون برنامه پنجم توسعه می‌پردازد.

اولوواتوین دره کولاول و کوهیند آجیلا^۱ (۲۰۱۵)، در پژوهشی با عنوان «هدایت تحول در جامعه محلی از طریق توسعه کارآفرینی روستایی»، توسعه کارآفرینی روستایی و ایجاد اشتغال را برای پیشرفت و تحول در سطح محلی اساسی می‌دانند.

موتیار و همکاران^۲ (۲۰۱۱)، در پژوهشی با عنوان «نقش کارآفرینان اجتماعی در توسعه» نقش‌های کلیدی را که کارآفرینان اجتماعی در زمینه توسعه بازی می‌کنند، مشخص می‌کنند. ابوهاسم^۳ و همکاران (۲۰۱۱) «اثرات گرایش کارآفرینانه را در نوآوری شرکت‌ها و اثرات گرایش بازاریابی» اثرات گرایش کارآفرینانه را در نوآوری شرکت‌ها و اثرات گرایش بازاریابی را در ۳۹۸ شرکت در مالزی، در راستای عملکرد آنها مورد بررسی قرار داده‌اند.

وجه تمایز تحقیق با تحقیقات دیگران در سه چیز است: اول آن که از تحقیقات پیشین به برنامه پنجم توسعه با ابعاد مورد مطالعه به این موضوع نپرداختند و عمدتاً مربوط به برنامه سوم و نظائر آن است و یا به لحاظ موضوعی گرچه شباهت با موضوع تحقیق دارد، اما مستقیماً به کارآفرینی نپرداخته‌اند و سوم این که ارزیابی ترکیبی از (رویکرد و کارکرد) در این تحقیق مدنظر است، یعنی هم به دنبال این هستیم که برنامه‌های چهارم و پنجم چه نگاهی نسبت به کارآفرینی داشته و چه مقدار از آن محقق شده است؟

مرور نظری تحقیق

بر اساس دیدگاه ژوزف شومپیتر، کارآفرین نیروی محرکه و موتور توسعه اقتصادی است. وی مشخصه کارآفرین را نوآوری می‌داند و فرآیند کارآفرینی را «تخریب خلاق» می‌نامد. به عبارت دیگر ویژگی تعیین کننده در کارآفرینی همانا انجام کارهای جدید و یا ابداع روش‌های نوین در انجام کارهای جاری است. که از نظر او روش نوین همان «تخریب

-
1. Oluwatoyin Dare Kolawole and Kehinde Ajila
  2. Mottiar et al
  3. Affendy Abu Hassim

خلاق» می‌باشد. شومپیتر سه ویژگی را برای تعریف تخریب خلاق ارائه می‌دهد که عبارتند از: الف- کیفیت عوامل انسانی موجود در جامعه. ب- قابلیت‌های موجود در زمینه خاصی از کسب و کار. ج- تصمیمات، اقدامات و الگوی رفتار فردی انتفاعی و به دنبال ثروت بودن است. از نظر او نوآوری در هر یک از زمینه‌های ذیل کارآفرینی محسوب می‌شود (همان: ۲۵-۵).

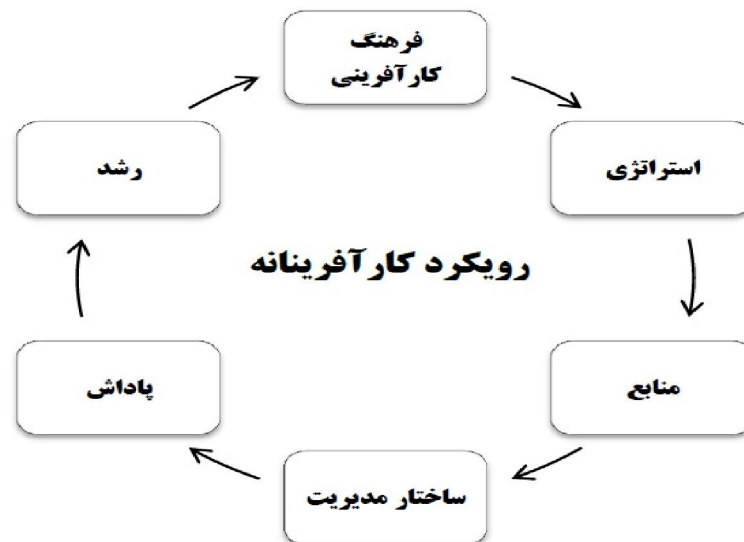
به طور کلی، کارآفرینی روند پویایی در جهت ایجاد و افزایش سرمایه است، این کار توسط کسی انجام می‌شود که مخاطره از دست دادن زمان یا فرصت‌های شغلی دیگر را با هدف ایجاد ارزش برای یک محصول یا خدمت می‌پذیرد (رونستات، ۱۹۸۳). در این میان دو رویکرد متفاوت به کارآفرینی وجود دارد؛ رویکرد شخصیتی و رویکرد رفتاری (احمدپور، ۱۳۸۱: ۱۳ و ۱۴). در رویکرد شخصیتی، تمرکز بر کارآفرین و شناسایی ویژگی‌های فردی اوست. در واقع این رویکرد تقدم زمانی دارد چرا که اول کارآفرینان وجود داشتند و بعد کارآفرینی به عنوان یک مفهوم مستقل به وجود آمد. در رویکرد رفتاری تکیه بر رفتارهای کارآفرین در فرآیند راه‌اندازی یک کسب و کار است. البته قابل ذکر است امروزه کارآفرین تنها یک جزء از فرآیند کارآفرینی است (همان: ۱۳ و ۱۴).

با سریع شدن آهنگ رقابت در عرصه اقتصاد و بازرگانی، دانشمندان علوم جامعه‌شناسی، روانشناسی و رفتارشناسی درصدد برآمدند تا به مطالعه رفتار کارآفرینان بپردازند و ویژگی‌های این افراد را که مشخصه اصلی کارآفرین بودن آنان است، شناسایی نموده تا بتوانند کارآفرین را از غیر کارآفرین تشخیص دهند که از آن به عنوان ویژگی‌های شخصیتی می‌توان نام برند. محققان این علوم از اواسط قرن ۲۰ با قصد شناسایی صفات ذاتی و اکتسابی از کارآفرینان کار خود را آغاز کردند (حسن مرادی، ۱۳۸۵: ۷). برخی از شاخص‌های گرایش کارآفرینانه از اهمیت بیشتری در تحقیقات صاحب‌نظران برخوردار بوده‌اند عبارتند از؛ ریسک‌پذیری (ریسک مالی، ریسک شغلی، ریسک روانی و ریسک خانوادگی و اجتماعی) (احمدپور، ۱۳۷۹: ۸۴)، نیاز به استقلال^۱ (احمدپور داریانی و

۱۰۲ | فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی | سال چهاردهم | شماره ۵۵ | تابستان ۱۴۰۲

مقیمی، (۱۳۹۱: ۱۲۳)، خلاقیت و نوآوری^۱ (احمدپور، ۱۳۷۹: ۸۸)، توفیق طلبی^۲ (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۹۱: ۱۰۴)، تمایل به مخاطره‌پذیری^۳ (بروکهایس، ۱۹۹۳: ۶۷) و تحمل ابهام.

در نهایت، استونسون (۱۹۸۳) رویکرد کارآفرینانه را فعالیت‌های مدیریتی مبتنی بر فرصت تعریف می‌کند که به حیات شرکت‌ها و مؤسسات کمک می‌کند و آنها را برای ایجاد ارزش آماده می‌کند. با تحقیقات گسترده‌ای که ترنس و همکاران (۲۰۱۱) انجام دادند این نوع مدیریت کارآفرینانه را در شش بعد شامل؛ گرایش راهبردی به فرصت، گرایش کارآفرینانه نسبت به منابع، ساختار مدیریت کارآفرینانه، پاداش، گرایش به رشد و فرهنگ کارآفرینانه تقسیم‌بندی کردند (شفیعیان^۴، ۲۰۰۸: ۲۹) (نمودار شماره ۱).

نمودار ۱- مدل مفهومی رویکرد کارآفرینانه (نگارندگان، ۱۴۰۱).

1. Creativity & Innovation
2. Achievement
3. Risk Bearing
4. Shafeiyan

نگاهی اجمالی به برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه

برنامه‌ریزی برای توسعه در هر کشوری با توجه به نیازها و شرایط و مقتضیات آن کشور صورت می‌گیرد و ظرفیت‌ها و نیازهای هر کشوری نوع خاصی از برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و کوتاه مدت را مشخص می‌کند. در ایران نیز استراتژی‌ها و برنامه‌هایی برای توسعه به صورت بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت تهیه شده است که برنامه‌های پنج ساله توسعه یکی از این دست برنامه‌ها می‌باشد. تدوین برنامه‌های پنج ساله توسعه بعد از پایان جنگ تحمیلی و از سال ۶۸ با تصویب اولین برنامه از این دست شروع شد و تا اکنون که برنامه ششم توسعه ادامه دارد.

برنامه چهارم توسعه؛ سندی دراز مدت برای توسعه ایران

برنامه پنج ساله چهارم توسعه برای سال‌های ۱۳۸۴ تا پایان سال ۱۳۸۸ نوشته شده بود که مهم‌ترین ویژگی‌اش تهیه و تصویب آن در چارچوب سند چشم‌انداز بیست ساله و پس از ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی است. این برنامه نیز در ۱۵ فصل و ۱۶۱ ماده طراحی شد و در ۱۱ شهریور ماه ۸۳ به تصویب مجلس رسید. مأموریت یا اهداف کلان این برنامه را می‌توان شامل مواردی همچون رشد اقتصاد ملی دانیایی محور در تعامل با اقتصاد جهانی، حفظ محیط زیست، آمایش و توزان منطقه‌ای، توسعه سلامت، امنیت انسانی و عدالت اجتماعی، صیانت از هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی، تأمین مطمئن امنیت ملی و نوسازی دولت و ارتقای اثربخشی حاکمیت دانست. طبق بررسی‌های انجام شده برنامه چهارم در مجموع در حدود ۹۶ هدف داشت که در صورت تحقق این ۹۶ هدف بود که احتمالاً برنامه چهارم می‌توانست مأموریت کلان خود را انجام و به اهداف کلان شش‌گانه خود برسد. (به نقل از گزارش " مروری بر اهداف قانون برنامه چهارم توسعه"، مرکز پژوهش‌های مجلس، اسفند ۸۶).

در مورد برنامه چهارم باید گفت که برنامه‌ریزان معتقد بودند که سندی دراز مدت برای اقتصاد کشور تهیه گردیده و خواسته‌های درازمدت از جمله ویژگی‌های این برنامه

است. بر اساس اهداف کلی برنامه چهارم، بخش قابل توجهی از رشد اقتصادی طی دوره برنامه چهارم از محل ارتقای بهره‌وری کل عوامل تولید باید تأمین شود. از این گفته می‌توان برداشت کرد که هدف از این برنامه به نوعی متأثر ساختن تمام عوامل اقتصادی و افزایش بهره‌وری بود. همچنین در این برنامه زمانبندی مطرح نبود زیرا برنامه ماهیت اجرایی نداشت. به گفته طراحان برنامه در آن زمان، در آینده بخش‌های اجرایی نوشته خواهد شد که عملاً این امر به طور مطلوبی انجام نشد. نکته دیگر اینکه این برنامه در انتهای دولت هشتم و توسط این دولت و برای دولت نهم طراحی شد که این مسأله نیز جزو آسیب‌ها این برنامه بود و در عدم تحقق اهداف برنامه تأثیر داشت.

برنامه پنجم توسعه

برنامه پنج سال پنجم توسعه در ۹ فصل، شامل ۱۹۹ ماده در ۲۰ دی ماه سال ۸۸ توسط دولت دهم به مجلس تحویل داده شد و بررسی آن در مجلس از خرداد ماه سال ۸۹ در کمیسیون‌های تخصصی شروع شد و بعد از تغییرات و اختلافات متعدد بین مجلس و دولت در نهایت در ۲۳۵ ماده و در نه فصل ۱۵ دی ماه سال ۸۹ به تصویب مجلس رسید. در این برنامه اهداف سه گانه تحقق دو شاخص پایه‌ای پیشرفت و عدالت، توجه به دین باوری و خودباوری و ترسیم الگوی بومی و نقشه اسلامی - ایرانی مقدمه ورود به هدف اصلی قرار داده شده بود که آن هدف عبارت بود از: حرکت شتابنده به سمت تحقق جامعه اسلامی اسوه و شاهد، با رویکرد عدالت محوری و مشارکت مردمی در همه عرصه‌ها. (به نقل از گزارش "مستندسازی سیر تحول برنامه پنجم توسعه از لایحه تا قانون"، مرکز پژوهش‌های مجلس، شهریور ۱۳۹۱).

طی بررسی‌های انجام شده این برنامه نسبت به برنامه پیشین نکات مثبتی مثل توجه خاص به برخی مشکلات اساسی کشور، روش شناختی هماهنگ برخی موارد برنامه، توجه خاص به برخی اولویت‌ها، توجه و عدم تناقض با قوانین مادر تصویب شده را شامل می‌شد. در مقابل برخی نکات منفی و کاستی‌های این برنامه نیز شامل اطلاعات ناقص و به روز

نبودن اسناد پشتیبان لایحه، فقدان اعداد، ارقام و جداول کمی، ناهماهنگی میان تکالیف دولتی با منابع مالی در دسترس، و تنوع و کثرت اسناد مورد نیاز اجرای برنامه می‌شد که برخی از این نواقص در کمیسیون تلفیق پیگیری و رفع شد. (به نقل از گزارش "مستندسازی سیر تحول برنامه پنجم توسعه از لایحه تا قانون"، مرکز پژوهش‌های مجلس، شهریور ۱۳۹۱). این برنامه اولین برنامه‌ای بود که بدون جداول اهداف کلان و کمی به تصویب رسید و اولویت‌ها متناسب با منابع محدود در آن رعایت نشده بود، به نظر می‌رسد با توجه به مشکلات داخلی و خارجی کشور و تعویض دولت و استراتژی‌های دولت‌ها در میانه اجرای برنامه، امید کمی به تحقق اهداف تعیین شده در برنامه می‌توان داشت.

با توجه به مطالعات و تحقیقات صورت گرفته چارچوب مفهومی بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه به شرح نمودار زیر تعریف گردید.

نمودار ۲- چارچوب مفهومی مؤلفه‌های اثربخش رویکرد کارآفرینانه حوزه اشتغال برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه

در این مدل، شاخص رفاه اجتماعی به مدل قبلی اضافه گردید و مدل رویکرد کارآفرینانه شش متغیره به مدل هفت متغیره تبدیل شد.

تعریف متغیرها:

ساختار:

نحوه انجام کسب و کار به اشکال (فردی، شراکتی، شرکته و...) نوع ساختار فعالیت فرد کارآفرین را مشخص می‌کند.

ساختار^۱: به صورت کلی به الگو یا آرایش یا سازماندهی اجزای مرتبط در یک شیء مادی یا یک سیستم گفته می‌شود که بر اثر مشاهده یا بازساخت الگو قابل تشخیص و کشف است.

ساختار بر کارآفرینی کارکنان مؤثر است؟ ساختار سازمانی، راه یا شیوه‌ای است که به وسیله آن، فعالیت‌های سازمانی تقسیم، سازمان‌دهی و هماهنگ می‌شوند. سازمان‌ها ساختارهایی را به وجود می‌آورند؛ تا فعالیت‌های عوامل انجام کار را هماهنگ کرده و اعمال اعضا را کنترل نمایند. (فرای، ۱۹۹۳: ۳۷۴)

منابع:

به مفهوم اعتبار مالی و شناسایی نیروی انسانی و کسب حمایت سرمایه‌گذاران می‌باشد. همچنین در تعریفی از منابع سازمانی که در کارآفرینی مدنظر قرار دارد بارنی در مقاله دیدگاه مبتنی بر منابع، منابع سازمانی به نقل از ریچارد دفت^۲ چنین تعریف می‌کند.

-
1. Structure
  2. Richard Daft

بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال ... ، هزارجریبی و همکاران | ۱۰۷

منابع سازمانی شامل همه دارایی‌ها، توانمندی‌ها، فرآیندهای سازمانی، ویژگی‌های بنگاه، دانش، اطلاعات و هر چیزی است که تحت کنترل یک بنگاه اقتصادی است و به آن کمک می‌کند استراتژی‌های خود را پیاده کرده و کارآیی و اثربخشی خود را افزایش دهد.

استراتژی

اهداف کلی، استراتژی‌ها و برنامه‌های تفصیلی کسب و کار تعیین می‌شود. چندلری استراتژی را به این شرح تعریف می‌کند: استراتژی تعیین اهداف اساسی و بلندمدت یک سازمان و گزینش اقدامات و تخصیص منابع لازم برای دستیابی به این اهداف است.

پاداش

سازماندهی فلسفه پاداش یک شرکت در رفتار یک شرکت بسیار مهم می‌باشد. شرکت‌های مترقی در ایجاد و برداشت ثروت (ارزش) علاقه‌مند است. در نتیجه مدیریت کارآفرینانه شرکت‌ها به پایگاه ایجاد ارزش توسط افراد توجه دارند و به سرعت ارزش‌های ایجاد شده را جبران می‌کنند. پاداش و جبران در شرکت‌های متولی وابسته به منابع تحت کنترل می‌باشد. اگر فردی در پست خود موفق باشد به پستهای بالاتر که منابع بیشتری در اختیار دارد؛ منتقل می‌شود، (نوبخت ساریان، ۱۳۹۲: ۴۴).

گرایش به رشد

شرکت‌های مترقی به دنبال رشد سریع هستند و مدیریت کارآفرینانه به آنها کمک می‌کند. در حالی که شرکت‌های متولی نیز ممکن است میل رشد داشته باشند اما این تمایل آهسته‌تر، حتی در یک سرعت ثابت می‌باشد؛ چرا که همه چیز وابسته به منابع تحت کنترل می‌باشد. علاوه بر این مدیران بر این باورند که مدیریت اداری به ایجاد این نوع از رشد کمک خواهد کرد. (نوبخت ساریان، ۱۳۹۲: ۴۴)

فرهنگ کارآفرینانه

شرکت‌های مترقی، آزمایش و خلاقیت را تشویق می‌کنند، در نتیجه در حال توسعه فرهنگ کارآفرینانه‌ای است که در آن ایده‌های جدید با ارزش هستند و باید دنبال شوند.

تمامی ایده‌ها نقطه شروعی برای استفاده از فرصت‌ها می‌باشند؛ در حالی که در شرکت‌های متولی ایده‌هایی که متناسب با منابع تحت کنترل مربوط می‌شود؛ با ارزش هستند. لذا می‌توان به راحتی قضاوت کرد که شرکت‌های مترقی محیطی را با انبوهی از ایده‌ها درست می‌کنند. در حالی که شرکت‌های متولی محیطی را درست می‌کنند که به ایده‌های محدود و وابسته به منابع تحت کنترل که مانعی برای رشد ایده‌های جدید است، متکی می‌باشد. به طور خلاصه، استیونسون مدیریت کارآفرینانه را مبتنی بر فرصت قرار می‌دهد و این رفتارها ممکن است در حیات بلند مدت مؤثر باشد. (استیونسون، ۱۹۸۳: ۳۳)

رفاه اجتماعی

واژه "Welfare"، اشاره به حالتی از سلامت، شادی، سعادت، خوب بودن و مساعدتی به‌ویژه به صورت پول، غذا و دیگر مایحتاج ضروری که به نیازمندان ارائه می‌شود، دارد. این کلمه ابتدا به صورت مصدر "To well fare" به کار می‌رفته؛ که به معنای خوب بودن و خوش گذراندن بوده است. کلمه "Social" نیز متضمن ارتباط رفاه با جامعه و مقابله با خطراتی است که در زندگی جمعی با آن روبرو هستیم. در مجموع این مفهوم به معنای حالتی از مناسب بودن است. (میجلی، ۱۳۷۸: ۴)

روش تحقیق

در پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع، از روش توصیف و تحلیل محتوای کمی به بررسی رویکرد کارآفرینانه در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در حوزه اشتغال استفاده شده و اطلاعات آن بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای (اسنادی) و میدانی فراهم شده است. در روش مطالعه اسنادی، اطلاعات با استفاده از تکنیک فیش برداری، خلاصه نویسی و جمع‌آوری، و در روش میدانی، با دو تکنیک پرسشنامه و مصاحبه نیمه ساختار یافته با اساتید، کارشناسان، مدیران، برنامه‌ریزان و سیاستمداران شاخص در حیطه بررسی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، کمیسیون‌های

مجلس شورای اسلامی و کارشناسان در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سازمان برنامه و بودجه و...) گردآوری شده است (حجم نمونه پرسشنامه ۶۷ نفر و حجم نمونه مصاحبه ۱۵ نفر). با توجه به اینکه پرسشنامه و مصاحبه از نوع کاملاً تخصصی بوده، لذا نیاز به افراد متخصص در تکمیل پرسشنامه و انجام مصاحبه بود، لذا نمونه‌گیری هدفمند برای هر دو نوع تکنیک در نظر گرفته شد. پرسشنامه و مصاحبه نامه با استفاده از نظرات خبرگان اعتباریابی شد و چون در این تحقیق، نیازمند تعمیم نتایج به کل جامعه آماری نبود، پیش آزمون انجام نشد.

برای تکمیل پرسشنامه به سراغ کارشناسان اشتغال، کسب و کار و کارآفرینی در وزارتخانه‌های مرتبط با موضوع رفتیم که شامل وزارت اقتصاد و دارایی، سازمان برنامه و بودجه، صمت، کشاورزی و وزارت کار، تعاون و امور اجتماعی است و برای انجام مصاحبه به مدیران کل، معاونین ادارات کل و برخی رده‌های تخصصی مانند دبیران شورای سیاستگذاری اقتصادی و شورای اشتغال و کارآفرینی مراجعه شد.

متغیرهای اصلی تحقیق را شاخص‌های ۷ گانه کارآفرینی تشکیل داده که شامل استراتژی، منابع، ساختار مدیریت، پاداش، رشد، فرهنگ کارآفرینانه و رفاه اجتماعی است. با تکنیک پرسشنامه، این ۷ شاخص، هر کدام به سه تا پنج گویه تبدیل شده و سپس مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفته است. مقوله‌های مصاحبه را متغیرهایی چون نوع سیاستگذاری، میزان رشد و شکوفایی شاخص‌های ۷ گانه، عملیاتی شدن مباحث نظری و تئوریک کارآفرینی، موانع عدم تحقق سیاست‌ها تشکیل داده است.

یافته‌های تحقیق

الف) توصیف و تحلیل داده‌های میدانی (پرسشنامه)

نتایج بدست آمده از میانگین شاخص‌های ۷ گانه رویکرد کارآفرینانه در اشتغال

جدول ۱- میانگین شاخص‌ها

شاخص	وجود رویکرد	میزان تحقق	تفاوت
استراتژی	۷۵.۵۱	۳۸	۷۵.۱۳
منابع	۷۵.۴۴	۲۵.۳۱	۵.۱۳
ساختار مدیریت	۷۵.۵۱	۷۵.۳۷	۱۴
پاداش	۴۳	۷۵.۳۱	۲۵.۱۱
رشد	۴۹	۲۹	۲۰
فرهنگ کارآفرینانه	۷۵.۴۸	۲۵.۳۰	۵.۱۸
رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه	۷۵.۴۸	۲۹	۷۵.۱۹

میانگین به دست آمده در شاخص استراتژی در وجود رویکرد ۷۵.۵۱ و در میزان تحقق ۳۸ می‌باشد. شاخص منابع در وجود رویکرد ۷۵.۴۴ و در میزان تحقق ۲۵.۳۱ می‌باشد. شاخص ساختار مدیریت در وجود رویکرد ۷۵.۵۱ و در میزان تحقق ۷۵.۳۷ می‌باشد. شاخص پاداش در وجود رویکرد ۴۳ و در میزان تحقق ۲۵.۱۱ می‌باشد. شاخص رشد در وجود رویکرد ۴۹ و در میزان تحقق ۲۹ می‌باشد. شاخص فرهنگ کارآفرینانه در وجود رویکرد ۷۵.۴۸ و در میزان تحقق ۲۵.۳۰ می‌باشد. شاخص رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در وجود رویکرد ۷۵.۴۸ و در میزان تحقق ۲۹ می‌باشد.

جدول ۲- اولویت‌بندی شاخص‌های هفت‌گانه وجود رویکرد بر حسب میانگین بدست آمده

شاخص	وجود رویکرد
استراتژی	۵۱.۷۵
ساختار مدیریت	۵۱.۷۵
فرهنگ کارآفرینانه	۴۸.۷۵

۴۸.۷۵	رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه
۴۹	رشد
۴۴.۷۵	منابع
۴۳	پاداش

جدول ۳- اولویت‌بندی شاخص‌های هفت‌گانه میزان تحقق بر حسب میانگین بدست آمده

میزان تحقق	شاخص
۳۸	استراتژی
۳۷.۷۵	ساختار مدیریت
۳۱.۷۵	پاداش
۳۱.۲۵	منابع
۳۰.۲۵	فرهنگ کارآفرینانه
۲۹	رشد
۲۹	رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه

مقایسه دو جدول نشان می‌دهد دو شاخص (۱) استراتژی و (۲) ساختار مدیریتی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، هم به لحاظ وجود رویکرد و هم از نظر میزان تحقق، وضعیت خوبی داشته و در رتبه‌های بالا قرار دارند. در عوض دو شاخص (۱) فرهنگ کارآفرینانه و (۲) رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، به لحاظ وجود رویکرد وضعیت خوبی داشته که در رتبه‌های سوم و چهارم قرار دارند، اما میزان تحقق این دو شاخص وضعیت خوبی نداشته و در رتبه‌های پنجم و هفتم قرار دارند. شاخص رشد که در رویکرد رتبه پنجم را داراست، در تحقق با مقداری افت به رتبه ششم منتقل شده است. شاخص منابع که در رویکرد، رتبه ششم را به خود اختصاص داده است، در تحقق با دو پله صعود به رتبه چهارم رسید. این یافته می‌تواند نوید بخش باشد. شاخص پاداش که در رویکرد، پایین‌ترین رتبه را دارا بود، با چهار پله صعود، به رتبه سوم ارتقاء یافته است، یعنی جهش مثبت بسیار خوبی داشته است.

برای این که تحلیل دقیق‌تری از آمار و ارقام صورت گیرد، فاصله‌های میانگین را طبقه‌بندی نموده که به شرح زیر است. در خصوص وجود رویکرد؛ با توجه به این که کمترین میزان میانگین ۴۳ و بیشترین میزان ۵۱.۷۵ می‌باشد، وضعیت رویکرد کارآفرینانه در اشتغال را به سه طبقه تقسیم کرده که نمره میانگین ۴۹ تا ۵۲ بیانگر «خوب» است. نمره میانگین ۴۶ تا ۴۹ بیانگر «متوسط» است. نمره میانگین ۴۳ تا ۴۶ بیانگر «ضعیف» است. در خصوص میزان تحقق؛ با توجه به این که کمترین میزان میانگین ۲۹ و بیشترین میزان ۳۸ می‌باشد، وضعیت میزان تحقق رویکرد کارآفرینانه در اشتغال را به سه طبقه تقسیم کرده که نمره میانگین ۳۵ تا ۳۸ بیانگر «خوب» است. نمره میانگین ۳۲ تا ۳۵ بیانگر «متوسط» است. نمره میانگین ۲۹ تا ۳۲ بیانگر «ضعیف» است.

شاخص ۱: استراتژی

جدول ۴- آماره‌های توصیفی شاخص استراتژی

آماره‌ها	وجود رویکرد	میزان تحقق
میانگین از ۵	۳۰۷	۲۰۵۲
میانگین از ۱۰۰	۵۱۰۷۵	۳۸
میانه	۳	۲۰۶۶
انحراف معیار	۰۰۴۳۳۴۴	۰۰۵۹۱۲۷

میانگین شاخص استراتژی در قسمت وجود رویکرد برابر ۵۱.۷۵ که وضعیت خوب را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۳۸ بوده که وضعیت خوب را نشان می‌دهد. یعنی استراتژی انتخاب شده در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در خصوص اشتغال و کارآفرینی خوب بوده و تحقق این استراتژی نیز در حد خوب ارزیابی شده است.

شاخص ۲: منابع

جدول ۵-آماره‌های توصیفی شاخص منابع

میزان تحقق	وجود رویکرد	آماره‌ها
۲.۲۵	۲.۷۹	میانگین از ۵
۳۱.۲۵	۴۴.۷۵	میانگین از ۱۰۰
۲.۳۳	۲.۶۶	میانه
۰.۶۶۷۷۴	۰.۶۵۸۵۱	انحراف معیار

میانگین شاخص منابع در قسمت وجود رویکرد برابر ۴۴.۷۵ که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۳۱.۲۵ بوده که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد. یعنی منابع تخصیصی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در خصوص اشتغال و کارآفرینی ضعیف بوده و تحقق این منابع نیز در حد ضعیف ارزیابی شده است.

شاخص ۳: ساختار مدیریت

جدول ۶-آماره‌های توصیفی شاخص ساختار مدیریت

میزان تحقق	وجود رویکرد	آماره‌ها
۵۱.۲	۰۷.۳	میانگین از ۵
۷۵.۳۷	۷۵.۵۱	میانگین از ۱۰۰
۶۰.۲	۳	میانه
۶۱۱۷۰.۰	۵۷۴.۰	انحراف معیار

میانگین شاخص ساختار مدیریت در قسمت وجود رویکرد برابر ۵۱.۲ که وضعیت خوب را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۷۵.۳۷ بوده که وضعیت خوب را نشان می‌دهد. یعنی ساختار مدیریتی پیش‌بینی شده در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه

۱۱۴ | فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی | سال چهاردهم | شماره ۵۵ | تابستان ۱۴۰۲

در خصوص اشتغال و کارآفرینی خوب بوده و تحقق این ساختار مدیریتی نیز در حد خوب ارزیابی شده است.

شاخص ۴: پاداش

جدول ۷- آماره‌های توصیفی شاخص پاداش

میزان تحقق	وجود رویکرد	آماره‌ها
۲۷.۲	۷۲.۲	میانگین از ۵
۷۵.۳۱	۴۳	میانگین از ۱۰۰
۳۳.۲	۶۶.۲	میانه
۷۴۵۹۰.۰	۷۷۵۱۹.۰	انحراف معیار

میانگین شاخص پاداش در قسمت وجود رویکرد برابر ۴۳ که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۷۵.۳۱ بوده که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد. یعنی سازوکارهای پاداش در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در خصوص اشتغال و کارآفرینی ضعیف بوده و تحقق این پاداش نیز در حد ضعیف ارزیابی شده است.

شاخص ۵: رشد

جدول ۸- آماره‌های توصیفی شاخص رشد

میزان تحقق	وجود رویکرد	آماره‌ها
۱۶.۲	۹۶.۲	میانگین از ۵
۲۹	۴۹	میانگین از ۱۰۰
۳۲.۲	۳	میانه
۸۱۱۳۷.۰	۹۲۵۷۰.۰	انحراف معیار

بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال ... ، هزارجریبی و همکاران | ۱۱۵

میانگین شاخص رشد در قسمت وجود رویکرد برابر ۴۹ که وضعیت خوب را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۲۹ بوده که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد. یعنی سازوکارهای لازم برای رشد در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در خصوص اشتغال و کارآفرینی خوب بوده، ولی تحقق این رشد در حد ضعیف ارزیابی شده است.

شاخص ۶: فرهنگ کارآفرینانه

جدول ۹- آماره‌های توصیفی شاخص فرهنگ کارآفرینانه

آماره‌ها	وجود رویکرد	میزان تحقق
میانگین از ۵	۹۵.۲	۲۱.۲
میانگین از ۱۰۰	۷۵.۴۸	۲۵.۳۰
میانه	۳	۳۳.۲
انحراف معیار	۰.۱۷۰۴۱	۷۹۳۶۱.۰

میانگین شاخص فرهنگ کارآفرینانه در قسمت وجود رویکرد برابر ۷۵.۴۸ که وضعیت متوسط را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۲۵.۳۰ بوده که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد. یعنی سازوکارهای لازم برای ارتقاء فرهنگ کارآفرینانه در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در خصوص اشتغال و کارآفرینی در حد متوسط بوده، ولی تحقق این فرهنگ کارآفرینانه در حد ضعیف ارزیابی شده است.

شاخص ۷: رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه

جدول ۱۰- آماره‌های توصیفی شاخص رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه

میزان تحقق	وجود رویکرد	آماره‌ها
۱۶.۲	۹۵.۲	میانگین از ۵
۲۹	۷۵.۴۸	میانگین از ۱۰۰
۲.۲	۳	میانه
۶۷۱۱۳.۰	۷۲۶۵۸.۰	انحراف معیار

میانگین شاخص رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در قسمت وجود رویکرد برابر ۷۵.۴۸ که وضعیت متوسط را نشان می‌دهد و در قسمت میزان تحقق برابر ۲۹ بوده که وضعیت ضعیف را نشان می‌دهد. یعنی سازوکارهای لازم برای رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در خصوص اشتغال و کارآفرینی در حد متوسط بوده، ولی تحقق این رفاه اجتماعی در حد ضعیف ارزیابی شده است.

تجزیه و تحلیل رویکردهای موجود

استراتژی؛ رویکرد غالب در خصوص شاخص استراتژی این است؛ سیاست‌ها در حد متوسط به بهترین شکل از منابع تحت کنترل در همه بخش‌ها استفاده شد و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد اکثر پاسخگویان این است که منابع فعلی، فرصت‌ها را محدود نموده، لذا رویکرد موجود منفی است. رویکرد غالب این است که منابع به طور قابل توجهی توسط استراتژی‌های کسب و کار تحت تأثیر قرار گرفتند و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که رویکرد موجود در مورد استراتژی مثبت نبوده، بلکه به سمت منفی میل می‌کند.

منابع؛ شاخص منابع نشان می‌دهد؛ رویکرد اکثریت این است که تمام منابع مورد نیاز، قابل به کارگیری نیستند، لذا رویکرد موجود منفی است. رویکرد غالب این است که از منابع موجود به هر شکلی که امکانپذیر باشد، قابل استفاده نیست و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که در بهره‌برداری از فرصت‌ها، داشتن ایده، مهم‌تر از سرمایه مالی نیست و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد استفاده از منابع مثبت نبوده، بلکه به سمت منفی میل می‌کند.

ساختار مدیریت؛ رویکرد غالب شاخص ساختار مدیریت این است که بودجه و عملیات به وسیله سیستم‌های اطلاعاتی و کنترلی، شدیداً کنترل شد و رویکرد موجود مثبت است. رویکرد اکثر پاسخگویان این است که بر انجام امور از طریق فرایندها و رویه‌های رسمی تأکید جدی شد و رویکرد موجود مثبت است. رویکرد غالب این است که بر اجرای اصول تجربه شده و درست مدیریتی و استانداردهای صنعتی تأکید شد و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که بر سبک مدیریتی استاندارد در همه بخش‌ها تأکید شد و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که بر بکارگیری پرسنل صف و ستاد با همبستگی نزدیک و توصیف شغلی رسمی تأکید شد و رویکرد موجود منفی است. جمع‌بندی پنج یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد ساختار مدیریت به سمت مثبت میل می‌کند.

پاداش؛ در خصوص شاخص پاداش؛ رویکرد غالب این است که بر ارزیابی، پرداخت حقوق و مزایا به کارکنان بر اساس مسئولیت‌های خود تأکید شد و رویکرد موجود منفی است. رویکرد غالب این است که بر توجه به ارتقاء و پاداش کارکنان به صورت سالیانه تأکید شد و رویکرد موجود منفی است. رویکرد غالب این است که بر مشخص شدن جایگاه کارکنان بر اساس میزان مسئولیت آنها تأکید شد و رویکرد موجود

منفی است. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد پاداش منفی است.

رشد؛ سه سؤال در مورد شاخص رشد از متخصصین پرسیده شد که رویکرد غالب این است که بر رشد و پیشرفت کردن هدف والای همه بخش‌ها است تأکید شد، لذا رویکرد موجود مثبت است. رویکرد غالب این است که بر اهمیت یافتن رشد و پیشرفت برای همه کارکنان تأکید شد و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که بر برنامه‌ریزی مدون برای حرکت به سمت پیشرفت تأکید شد، لذا رویکرد موجود چندان مثبت نیست. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد رشد مثبت نبوده، اما به سمت مثبت میل می‌کند.

فرهنگ کارآفرینانه؛ شاخص فرهنگ کارآفرینانه با سه سؤال مورد ارزیابی واقع شد؛ رویکرد غالب این است که بر حمایت از ایده‌های خلاق و توسعه‌ای تأکید شد و رویکرد موجود منفی است. رویکرد غالب این است که بر حمایت ایده‌های ارائه دهنده محصولات و خدمات جدید تأکید شد، لذا رویکرد موجود در مورد رشد چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که بر حمایت از رهبری نوآورانه در حوزه اشتغال تأکید شد، لذا رویکرد موجود مثبت است. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد فرهنگ کارآفرینانه چندان مثبت نیست، بلکه به سمت منفی میل می‌کند.

رفاه اجتماعی؛ شاخص رفاه اجتماعی نشان داد؛ رویکرد غالب این است که بر تأمین حداقل‌ها (تأمین اجتماعی) برای همه شهروندان و نیز آموزش توسط دولت؛ برای شرکت همگان با فرصت برابر در چرخه اقتصاد آزاد تأکید شد، لذا رویکرد موجود مثبت است. رویکرد غالب این است که بر توجه به بعد زیستی در برنامه‌ها؛ شامل سلامت جسمی (در مقابل معلولیت و بیماری) و سلامت روانی (ترکیب جمعیت، هرم سنی، امید به زندگی، تغذیه و...) تأکید شد، لذا رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که بر توجه به بعد حقوقی در برنامه‌ها؛ شامل قوانین حمایت از گروه‌های آسیب‌دیده و

آسیب‌پذیر، قوانین مربوط به کودکان، نوجوانان و زنان، قوانین کیفری جزایی در مورد بزهکاری، جوانان و آسیب‌های اجتماعی؛ تأکید شد، لذا رویکرد موجود چندان مثبت نیست.

رویکرد غالب این است که بر توجه به بعد اجتماعی در برنامه‌ها؛ شامل مسائلی چون امنیت، مهارت اجتماعی، فراغت، اشتغال، خانواده، آسیب اجتماعی، جمعیت، گروه‌های در معرض خطر؛ از جمله زنان و کودکان و مشارکت اجتماعی؛ تأکید شد و رویکرد موجود چندان مثبت نیست. رویکرد غالب این است که بر توجه به بعد اقتصادی در برنامه‌ها؛ شامل بررسی فقر، امنیت، توسعه اقتصادی، اشتغال، مسکن، سیستم پرداخت یارانه‌ای، اقتصاد خیره‌ای و غیرانتفاعی، عدالت اجتماعی، حمایت اقتصادی از اقشار آسیب‌پذیر و ... . تأکید شد، لذا رویکرد موجود چندان مثبت نیست. جمع‌بندی پنج یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد رفاه اجتماعی نسبتاً مثبت است.

تجزیه و تحلیل میزان تحقق

استراتژی؛ نظر غالب پاسخگویان این است که سیاست‌ها در حد کم به بهترین شکل از منابع تحت کنترل در همه بخش‌ها استفاده می‌شود و سیاست‌ها تحقق نیافته است. نظر اکثر پاسخگویان این است که منابع فعلی، فرصت‌ها را محدود نموده است و فرصت‌ها از دست رفت. نظر غالب این است که منابع به طور قابل توجهی توسط استراتژی‌های کسب و کار تحت تأثیر قرار گرفتند و استراتژی‌های کسب و کار، منابع را از بین برده است. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ استراتژی تحقق نیافته است.

منابع؛ نظر اکثر پاسخگویان این است که تمام موارد مورد نیاز از منابع، به کارگیری نشده است، یعنی محقق نشده است. نظر غالب این است که از منابع موجود به هر شکلی که امکان‌پذیر باشد، استفاده نشده است. یعنی محقق نشده است. نظر غالب این است که در

بهره‌برداری از فرصت‌ها، ایده، مهم‌تر از سرمایه مالی نبوده است و تا حدی محقق شده است. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ از منابع استفاده مثبت نشده است. ساختار مدیریت؛ نظر غالب این است که بودجه و عملیات به وسیله سیستم‌های اطلاعاتی و کنترلی کنترل نمی‌شود یعنی کنترل بودجه محقق نشده است. نظر اکثر پاسخگویان این است که بر انجام امور از طریق فرایندها و رویه‌های رسمی تأکید جدی نشده، یعنی بر فرآیندها تأکید نشده است. نظر اکثر این است که اصول تجربه شده و درست مدیریتی و استانداردهای صنعتی به اجرا درنیامده و محقق نشده است. اغلب نظرشان بر این است که سبک مدیریتی استاندارد در همه بخش‌ها پیاده نشده است. همچنین پرسنل صف و ستاد با همبستگی نزدیک و توأم با توصیف شغلی رسمی بکارگیری نشده‌اند. جمع‌بندی پنج یافته بالا بیانگر این است که؛ ساختار مدیریت در حد ضعیف اجرا شده است.

پاداش؛ نظر غالب این است که در پرداخت حقوق و مزایا به کارکنان بر اساس مسئولیت‌های خود ارزیابی نشده است. اکثر پاسخگویان نظرشان بر این است که هر ساله به ارتقاء و پاداش کارکنان توجه و تأکید نشده است. اکثر پاسخگویان نظرشان بر این است که بر مشخص شدن جایگاه به کارکنان بر اساس میزان مسئولیت آنها جایگاه مشخص نشده است. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ رویکرد موجود در مورد پاداش منفی است. نتیجه این که؛ ارتقاء و پاداش بر اساس مسئولیت‌ها اعطا نشده است.

رشد؛ نظر غالب این است که بر رشد و پیشرفت کردن هدف والای همه بخش‌ها نیست. غالب پاسخگویان معتقدند، همه کارکنان برای رشد و پیشرفت اهمیتی قائل نشده‌اند. اکثراً نظرشان این است که برای حرکت به سمت پیشرفت، برنامه‌ریزی مدون انجام نداده‌اند. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ رشد تحقق نیافته و یا به میزان کمی تحقق یافته است.

فرهنگ کارآفرینانه؛ نظر غالب این است که از ایده‌های خلاق و توسعه‌ای حمایت نشده است. اغلب پاسخگویان معتقدند که صاحبان ایده‌های ارائه دهنده محصولات و خدمات جدید مورد حمایت واقع نشده‌اند. اغلب پاسخگویان معتقدند که رهبران نوآورانه در حوزه اشتغال مورد حمایت واقع نشده‌اند. جمع‌بندی سه یافته بالا بیانگر این است که؛ فرهنگ کارآفرینانه به میزان اندکی تحقق یافته است.

رفاه اجتماعی؛ نظر غالب این است که حداقل‌ها (تأمین اجتماعی) برای همه شهروندان و نیز آموزش توسط دولت؛ برای شرکت همگان با فرصت برابر در چرخه اقتصاد آزاد تأمین نشده است. اغلب پاسخگویان معتقدند که به بعد زیستی در برنامه‌ها؛ شامل سلامت جسمی (در مقابل معلولیت و بیماری) و سلامت روانی (ترکیب جمعیت، هرم سنی، امید به زندگی، تغذیه و...) توجه نشده است. نظر غالب این است که به بعد حقوقی در برنامه‌ها؛ شامل قوانین حمایت از گروه‌های آسیب‌دیده و آسیب‌پذیر، قوانین مربوط به کودکان، نوجوانان و زنان، قوانین کیفری جزایی در مورد بزهکاری، جوانان و آسیب‌های اجتماعی؛ توجه نشده است. اکثراً معتقدند که به بعد اجتماعی در برنامه‌ها؛ شامل مسائلی چون امنیت، مهارت اجتماعی، فراغت، اشتغال، خانواده، آسیب اجتماعی، جمعیت، گروه‌های در معرض خطر؛ از جمله زنان و کودکان و مشارکت اجتماعی؛ توجه نشده است. نظر غالب این است که به بعد اقتصادی در برنامه‌ها؛ شامل بررسی فقر، امنیت، توسعه اقتصادی، اشتغال، مسکن، سیستم پرداخت یارانه‌ای، اقتصاد خیریه‌ای و غیرانتفاعی، عدالت اجتماعی، حمایت اقتصادی از اقشار آسیب‌پذیر و... توجه نشده است. جمع‌بندی پنج یافته بالا بیانگر این است که؛ رفاه اجتماعی محقق نشده و یا به میزان بسیار کمی محقق شده است.

مقایسه رویکرد موجود و میزان تحقق

شاخص استراتژی؛ در مورد سؤال «سیاست‌های استفاده به بهترین شکل از منابع تحت کنترل در همه بخش‌ها» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان

تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «محدود نمودن فرصت‌ها، بر اساس منابع فعلی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، چندان زیاد نیست و میزان تحقق وضعیت متوسط را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «تحت تأثیر قرار گرفتن منابع به طور قابل توجهی توسط استراتژی‌های کسب و کار» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت ضعیفی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص استراتژی در وجود رویکرد ۵۱.۷۵ و در میزان تحقق ۳۸ است. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به داشتن استراتژی مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

شاخص منابع؛ در مورد سؤال «تمام موارد مورد نیاز از منابع قابل به کارگیری هستند» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «استفاده از منابع موجود به هر شکلی که امکانپذیر باشد» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «در بهره‌برداری از فرصت‌ها، داشتن ایده مهمتر از، سرمایه مالی است.» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص منابع در وجود رویکرد ۴۴.۷۵ و در میزان تحقق ۳۱.۲۵ می‌باشد. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به داشتن منابع، تاحدی مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

شاخص ساختار مدیریت؛ در مورد سؤال «کنترل شدید بودجه و عملیات به وسیله سیستم‌های اطلاعاتی و کنترلی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «تأکید جدی بر انجام امور از طریق فرایندها و رویه‌های رسمی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «تأکید بر اجرای اصول تجربه شده و درست مدیریتی و استانداردهای صنعتی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان

بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال ... ، هزارجریبی و همکاران | ۱۲۳

تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «تأکید بر سبک مدیریتی استاندارد در همه بخش‌ها» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «تأکید بر بکارگیری پرسنل صف و ستاد با همبستگی نزدیک و توصیف شغلی رسمی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص ساختار مدیریت در وجود رویکرد ۷۵.۵۱ و در میزان تحقق ۷۵.۳۷ می‌باشد. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به وجود ساختار مدیریت، مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

شاخص پاداش؛ در مورد سؤال «ارزیابی، پرداخت حقوق و مزایا به کارکنان بر اساس مسئولیت‌های خود» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «توجه به ارتقاء و پاداش کارکنان به صورت سالیانه» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «مشخص شدن جایگاه کارکنان بر اساس میزان مسئولیت آنها» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص پاداش در وجود رویکرد ۴۳ و در میزان تحقق ۳۱.۷۵ می‌باشد. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به ارتقای پاداش به کارکنان، تا حدی مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

شاخص رشد؛ در مورد سؤال «مشخص شدن جایگاه کارکنان بر اساس میزان مسئولیت آنها» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «اهمیت یافتن رشد و پیشرفت برای همه کارکنان» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً

۱۲۴ | فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی | سال چهاردهم | شماره ۵۵ | تابستان ۱۴۰۲

بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «برنامه‌ریزی مدون برای حرکت به سمت پیشرفت» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص رشد در وجود رویکرد ۴۹ و در میزان تحقق ۲۹ می‌باشد. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به رشد و پیشرفت کارکنان، تاحدی مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

شاخص فرهنگ کارآفرینانه؛

در مورد سؤال «حمایت از ایده‌های خلاق و توسعه‌ای» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «حمایت ایده‌های ارائه دهنده محصولات و خدمات جدید» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «حمایت از رهبری نوآورانه در حوزه اشتغال» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص فرهنگ کارآفرینانه در وجود رویکرد ۴۸.۷۵ و در میزان تحقق ۳۰.۲۵ می‌باشد. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به وجود فرهنگ کارآفرینانه، تاحدی مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

شاخص رفاه اجتماعی؛

در مورد سؤال «تأمین حداقل‌ها (تأمین اجتماعی) برای همه شهروندان و نیز آموزش توسط دولت؛ برای شرکت همگان با فرصت برابر در چرخه اقتصاد آزاد» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان

می‌دهد. در مورد سؤال «توجه به بعد زیستی در برنامه‌ها؛ شامل سلامت جسمی (در مقابل معلولیت و بیماری) و سلامت روانی (ترکیب جمعیت، هرم سنی، امید به زندگی، تغذیه و...)» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «توجه به بعد حقوقی در برنامه‌ها؛ شامل قوانین حمایت از گروه‌های آسیب‌دیده و آسیب‌پذیر، قوانین مربوط به کودکان، نوجوانان و زنان، قوانین کیفری جزایی در مورد بزهکاری، جوانان و آسیب‌های اجتماعی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد.

در مورد سؤال «توجه به بعد اجتماعی در برنامه‌ها؛ شامل مسائلی چون امنیت، مهارت اجتماعی، فراغت، اشتغال، خانواده، آسیب اجتماعی، جمعیت، گروه‌های در معرض خطر؛ از جمله زنان و کودکان و مشارکت اجتماعی» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، زیاد است و میزان تحقق وضعیت نسبتاً بدی را نشان می‌دهد. در مورد سؤال «توجه به بعد اقتصادی در برنامه‌ها؛ شامل بررسی فقر، امنیت، توسعه اقتصادی، اشتغال، مسکن، سیستم پرداخت یارانه‌ای، اقتصاد خیریه‌ای و غیرانتفاعی، عدالت اجتماعی، حمایت اقتصادی از اقشار آسیب‌پذیر و...» فاصله بین رویکرد موجود و میزان تحقق، خیلی زیاد است و میزان تحقق وضعیت بدی را نشان می‌دهد.

مقایسه میانگین شاخص رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در وجود رویکرد ۴۸.۷۵ و در میزان تحقق ۲۹ می‌باشد. به این معنی که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، رویکرد نسبت به وجود فرهنگ کارآفرینانه، تاحدی مثبت بوده، اما در عمل، کمتر محقق شده است.

ب) توصیف و تحلیل داده‌های میدانی (مصاحبه)

مقدمه: در مورد مفهوم کارآفرینی اختلاف نظر وجود دارد، بعضی‌ها بین اشتغال و کارآفرینی تفاوتی قائل نبودند و معمولاً این دو را با هم بکار می‌بردند و یا از کارآفرینی

بحث می‌کردند، منظور همان اشتغال بود، ولی عده‌ای دیگر مفهوم کارآفرینی را به بخشی از اشتغال که در آن نوآوری وجود داشته باشد و ارزش آفرین است، ملاک کارآفرینی می‌دانستند، از این رو در پاسخ به این سؤال که در برنامه‌های چهارم و پنجم، سیاستگذاری‌ها مبتنی بر رویکرد کارآفرینانه بوده یا خیر؟ تحلیل‌های متفاوت و گاه متضادی ارائه کردند.

مصاحبه از نوع نیمه ساخت یافته بود و سؤالات و محورهای مصاحبه مشخص شده بود، اما در جریان مصاحبه، مصاحبه‌گر سؤالات تخصصی و یا فرعی مورد نیاز را طرح می‌کرد تا به پاسخ‌های دقیق دست یابد. مقوله‌های مصاحبه، همان سؤالات طرح شده در مصاحبه نامه است، اما پس از پیاده‌سازی متن مصاحبه، آن بخش از مصاحبه که ارتباط مستقیم به سؤال طرح شده داشت، انتخاب گردید و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

توصیف یافته‌ها

سؤال ۱: تا چه حدی در سیاست‌گذاری‌های برنامه‌های چهارم توسعه به رویکرد آفرینانه در حوزه اشتغال توجه و تأکید شده است؟

مقوله	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیر	۱	۷.۶	۱۰
بله	۲	۳.۱۳	۲۰
کم	۲	۳.۱۳	۲۰
زیاد	۱	۷.۶	۱۰
خیلی زیاد	۴	۶.۲۶	۴۰
جمع	۱۰	---	۱۰۰
بی پاسخ	۵	۵.۳۳	---
کل	۱۵	۱۰۰	

بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال ... ، هزارجریبی و همکاران | ۱۲۷

بیشتر مصاحبه شوندگان معتقدند بحث کارآفرینی در برنامه چهارم توسعه مورد توجه بیشتری بوده است. تأسیس دانشکده کارآفرینی، قرار گرفتن دو واحد درس کارآفرینی برای دانشجویان به عنوان درس اختیاری، ایجاد مراکز مشاوره‌ای و... نمونه‌هایی از این تلاش‌ها در برنامه پنج ساله چهارم بوده است. در برنامه پنج ساله چهارم تعداد مواردی که کلمه کارآفرینی به کار برده شده است بیشتر از برنامه پنج ساله پنجم بوده است.

سؤال ۲: تا چه حدی در سیاست‌گذاری‌های برنامه‌های پنجم توسعه به رویکرد

آفرینانه در حوزه اشتغال توجه و تأکید شده است؟

مقوله	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خبر	۱	۷.۶	۱.۱۱
بله	۲	۳.۱۳	۲.۲۲
کم	۲	۳.۱۳	۲.۲۲
خیلی زیاد	۱	۷.۶	۱.۱۱
نسبت به برنامه چهارم، کمتر	۲	۳.۱۳	۲.۲۲
نسبت به برنامه چهارم، بیشتر	۱	۷.۶	۱.۱۱
جمع	۹	---	۱۰۰
بی پاسخ	۶	۲.۴۰	---
کل	۱۵	۱۰۰	

نتایج مصاحبه‌ها نشان می‌دهد مبحث کارآفرینی بعد از برنامه پنج ساله چهارم، ضعیف‌تر شده است. به طوری که تعداد برنامه‌هایی که مستقیماً مرتبط با کارآفرینی بوده است در برنامه پنج ساله پنجم و بعد از آن کمتر و کمتر شده است و صرفاً در حد ارائه تسهیلات و دادن وام بوده است.

سؤال ۳: آیا برنامه‌های مذکور در اجرا توانسته‌اند موتور کارآفرینی و اشتغال را در

کشور روشن کنند و موجبات رشد و شکوفایی قابل توجه در این حوزه را فراهم آورند؟

به نظر می‌رسد هر چند در برنامه‌های چهارم و پنجم کم و بیش به بحث کارآفرینی توجه شده است اما این توجه صرفاً در تدوین برنامه بوده است و در اجرا توجه چندانی به این مهم نشده است و در عمل با اشتغال یکسان تصور شده است. در واقع باید گفت توجه نسبتاً ضعیف در تدوین برنامه به این مقوله و توجه کمتر به آن در اجرا و عدم درک صحیح آن نتوانسته است باعث رونق و شکوفایی کارآفرینی شود.

سؤال ۴: این برنامه‌ها تا چه میزان توانسته‌اند در حوزه عمل موفق اجرا شوند و از رویکرد صرف نظری و تئوریک فاصله بگیرند؟

مقوله	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خیر	۲	۳.۱۳	۳.۳۳
خیلی کم	۱	۷.۶	۶.۱۶
کم	۲	۳.۱۳	۳.۳۳
خیلی زیاد	۱	۷.۶	۶.۱۶
جمع	۶	---	۱۰۰
بی پاسخ	۹	۳.۶۰	---
کل	۱۵	۱۰۰	---

مطابق نتایج مصاحبه‌ها، در برنامه‌های توسعه، شکاف زیادی در بحث کارآفرینی میان نظریه و عمل وجود داشته است. هر چه در تدوین برنامه‌ها دقت صورت گرفته است، در اجرای برنامه‌ها خوب عمل نشده است و مشکلات زیادی وجود داشته است. بخشی از این مشکلات به نبود ساخت یکپارچه و قوانین دست و پا گیر برمی‌گردد که باعث شده کارآفرین‌ها بعد از یک دوره، کشور را ترک کنند و به خارج بروند.

سؤال ۵: در کدام بخش‌ها سیاست‌گذاری‌های کارآفرینانه بیشتر اعمال شده است؟

مقوله	فراوانی	درصد	درصد معتبر
خدمات	۲	۳.۱۳	۲.۲۲
صنعت	۳	۱.۲۰	۳.۳۳
خدمات و صنعت	۱	۷.۶	۱.۱۱
هیچ کدام	۱	۷.۶	۱.۱۱
تفاوتی وجود نداشته	۱	۷.۶	۱.۱۱
نمی‌توان تفکیک کرد	۱	۷.۶	۱.۱۱
جمع	۹	---	۱۰۰
بی پاسخ	۶	۲.۴۰	---
کل	۱۵	۱۰۰	---

نتایج مصاحبه‌ها عموماً حاکی از این است که از این سه بخش، موفقیت در بخش کشاورزی بسیار کمتر از دو بخش دیگر بوده است و در این بخش فقط در تعداد محدودی محصول موفقیت حاصل شده است. در مقابل در بخش خدمات پیشرفت بیشتری حاصل شده است. مثل دیجی کالا و اسنپ. در بخش صنعت نیز کارآفرینی خوب جواب داده است.

تحلیل داده‌ها

رویکرد نخست آن است که در برنامه‌های چهارم و پنجم، رویکرد کارآفرینانه وجود داشت، زیرا موادی از برنامه پنج ساله چهارم و پنجم به واژه کارآفرینانه اشاره شده و برای دستگاه‌ها و وظائف تعیین شده است. رویکرد دوم معتقد است، رویکرد کارآفرینانه در برنامه‌های چهارم و پنجم ضعیف بوده و عمدتاً بر محور اشتغال می‌چرخید و نگاه چندان مثبتی به اینکه سیاست‌ها برنامه مبتنی بر کارآفرینانه بوده باشد، ندارند.

متأسفانه به خاطر گذشت زمان زیادی از برنامه‌های چهارم و پنجم، کارشناسان و مدیران نتوانستند تحلیل مناسبی از کارآفرینی داشته باشند و عمدتاً اظهار می‌کردند، چیزی به خاطر نداریم و بعضی‌ها به خاطر نداشتن سابقه خیلی زیاد، فقط توانستند برنامه ششم را ارزیابی کنند. این مسأله مانع از پاسخ تفکیکی به برنامه‌های چهارم و پنجم شده است.

در خصوص اینکه کارآفرینی توانسته موتور اشتغال را روشن کند، هیچ کدام از کارشناسان و مدیران به آن اشاره نداشتند، یعنی در واقع کارآفرینی در عمل نتوانسته موتور اشتغال در کشور را به حرکت در آورد. ادامه سؤال مربوط به شکوفایی اقتصادی است که نظر کارشناسان در این زمینه منفی است، برخی معتقدند شکوفایی اقتصادی اتفاق نیفتاد و این شعار بلندپروازانه است، برخی دیگر در فحوای کلام خود گفتند، اگر مسأله کارآفرینی آن طور که در برنامه چهارم شروع شده بود، خصوصاً اینکه در دانشگاه‌ها به تبیین نظری و دانش کارآفرینی پرداخته شد و بعضی دستگاه‌ها مانند آموزش و پرورش، مسأله کارآفرینی را در مدارس آغاز کردند و با همان سرعت ادامه پیدا می‌کرد، حرفی برای گفتن داشتیم، ولی چون تداوم نداشت، شکوفایی اتفاق نیفتاد.

کارشناسان در پاسخ به این سؤال تقریباً سکوت اختیار کردند، زیرا عده‌ای قائل به این بودند که رویکرد کارآفرینی در برنامه ضعیف بوده و بیشتر به اشتغال پرداخته شد و عده‌ای دیگر معتقد بودند، آن چه که در برنامه پیش‌بینی شده بود، در عمل به اجرا درنیامد و در حد زیرساخت‌ها و کارهای مقدماتی باقی ماند، بنابراین موفقیت در اجرا سؤال چندان مناسبی برای آنان نبود. البته کارشناسان وزارت کار تاحدی قائل به اجرای موفق کارآفرینی در برنامه چهارم بودند، همچنین کارشناسان موفقیت وزارت علوم در توسعه دانش کارآفرینی را مثبت ارزیابی کردند، ولی در مورد برنامه پنجم نگاه تمامی کارشناسان در اجرای موفق کارآفرینی، منفی است.

در مورد میزان موفقیت کارآفرینی در بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات پرسیده شد که پاسخ‌های گوناگونی دریافت گردید:

در بخش صنعت، دو رویکرد وجود دارد که رویکرد غالب این است که در بخش صنعت تاحدی موفق بودیم، زیرا تولیدات صنعتی تا حدی رونق گرفت، هرچند در مقایسه با کشورهای همپراز عقب هستیم. رویکرد دیگر این است که در بخش صنعت با توجه به ظرفیت‌هایی که در کشور وجود دارد، موفق نبودیم، خصوصاً در بخش معدن که بخش اندکی از معادن استخراج می‌شود.

در بخش کشاورزی، دیدگاه‌های مختلف دیده نمی‌شود و تقریباً تمامی کارشناسان و مدیران اظهار داشتند که در بخش کشاورزی، کارآفرینان موفق‌تری نداشتیم. کارآفرینان و شرکت‌های دانش بنیان در زمینه بومی‌سازی بذرها و دام‌ها بسیار اندک است و سهم کشاورزی در این زمینه ناچیز است.

در بخش خدمات برخلاف نظراتی که در بخش‌های صنعت و کشاورزی ارائه دادند، مثبت‌تر بوده است و کمتر کارشناسی معتقد بود که بخش خدمات موفق نبوده است. مثال‌هایی که کارشناسان و مدیران از موفقیت کارآفرینی می‌زدند، عمدتاً در بخش خدمات بوده است نظیر؛ دیجی کالا، اسنپ، فروشگاه‌های زنجیره‌ای، تجارت اینترنتی و موفقیت در صادرات. کارشناسان وزارت کار نیز معتقد بودند؛ جشنواره‌هایی که به طور سالانه در مورد کارآفرینان برگزار می‌گردد، کارآفرینان در بخش خدمات بیشتر از بقیه کارآفرینان انتخاب می‌گردند.

دلایل و موانع مختلفی برای کارآفرینی وجود دارد که مهم‌ترین آن عبارتند از:

(۱) اینکه نظارت نداریم، کار دولت باید این باشد که نظارت بر نحوه عملکرد آن شیوه نامه اجرایی را مطالبه بکند. چون برنامه اجرایی را خیلی ریز نمی‌کنیم، در اجرا ضعیف هستیم،

(۲) وقتی دولت‌ها عوض می‌شوند، متأسفانه برنامه‌های دولت قبلی را قبول ندارد، و می‌خواهند آن سند را از اول بنویسند.

(۳) در کشور ما فضای کارآفرینی غیرمولد وجود دارد. بنابراین ما کارآفرینی مولد نداریم. حتی بانک‌های ما در فضای کارآفرینی غیرمولد کار می‌کنند؛ به جای اینکه در

تولید صنعت سرمایه‌گذاری کنند و اینکه تولید را رونق دهند و ارزش افزوده ایجاد کنند، بیشتر در فضای کارآفرینی غیرمولد هستند.

۴) ما در کشور یک مشکل ساختاری هم داریم و آن اینکه یک حوزه‌ای داریم به عنوان معاون علمی فناوری رئیس جمهوری، که بحث‌های نوآوری و کارآفرینی در آنجا متمرکز است. یک وزارتخانه‌ای داریم به نام صنعت، معدن و تجارت که هیچ دخل و تصرفی در سیاست‌های آنها ندارد. یعنی آنها یک جزیره‌ای هستند برای خودشان، بدون توجه به بخش‌های مختلف صنعت. شرکت‌های دانش بنیانی وجود دارند که طرح و ایده تولید می‌کنند که منجر به محصول می‌شود، ولی این بخش صنعت و معدن و تجارت و کشاورزی و خدمات، هیچ ارتباط ساختاری با آنها ندارد.

۵) یکی از مشکلات کشور ما بحث اقتصاد دولتی است. اقتصاد دولتی منجر به مونوپل می‌شود، انحصار می‌شود. انحصار هم که باشد، رقابت شکل نمی‌گیرد، رقابت هم نباشد، کارآفرینی شکل نمی‌گیرد.

۶) از آنجایی که نتوانسته‌ایم زنجیرها را خوب به هم وصل کنیم، سیستم ایراد دارد. نظام تصمیم‌گیری کشور یکپارچه نیست و این خودش یک ضعف است. در خود دولت هم یکپارچگی وجود ندارد، اما غیر از دولت، ما نهادهای دیگر هم داریم. ولی این کشمکش‌ها همیشه وجود دارد.

۷) تغییر قوانین و مصوبات، واقعاً نااطمینانی ایجاد می‌کند. یعنی سرمایه‌گذار نمی‌داند الان سرمایه‌اش را در این حوزه بیاورد یا نه، چه سرمایه‌گذار داخلی و چه خارجی، یعنی وقتی می‌بیند دائم مصوبه می‌آید و قوانین جدید وضع می‌شود، سرمایه‌گذار نمی‌تواند - بخصوص در حوزه دانش بنیان - بلندمدت نگاه کند. وقتی سرمایه‌گذاری بلندمدت انجام می‌شود که اطمینان وجود داشته باشد. متأسفانه این اطمینان خیلی نیست.

۸) مشکل دیگر این است که اگر یک نفر بخواهد درخواستی به وزارت صمت بدهد، بجای اینکه در اسرع وقت جواب بگیرد، یک هفت خوان نه، یک هفتادخوان را باید بگذرانند. خیلی از سرمایه‌گذارانی که می‌خواستند کارهایی در داخل کشور انجام

بدهند، از این موضع ضربه دیده‌اند و از کشور رفتند، البته طی یکی دو سال اخیر وضعیت بهتر شده است.

نتیجه‌گیری

بررسی وضعیت کارآفرینی و اشتغال در دو برنامه توسعه چهارم و پنجم و بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال به عنوان مسأله اصلی مورد توجه این تحقیق قرار گرفته است. نتایج و بررسی‌های میدانی محقق نشان می‌دهد؛ به دلیل نزدیک بودن زمان تدوین برنامه پنجم، متخصصین و کارشناسان، آمادگی ذهنی و تجربی بیشتری نسبت به برنامه چهارم برخوردار بوده‌اند و در نتیجه، برنامه پنجم با دقت بیشتری بررسی شده و یا در پاسخ‌دهی، این دو برنامه را از یکدیگر تفکیک نکرده‌اند. سؤال اصلی در تحقیق این بوده که بررسی شود؛ آیا مشکل اصلی کارآفرینی و اشتغال در بخش رویکردها و عدم لحاظ آن در برنامه‌های چهارم و پنجم بوده است یا مشکل اصلی در عدم پایداری به اجرای برنامه‌ها بوده است؟ البته ممکن است ریشه این مشکل را در هر دو بخش دانست.

مفهوم کارآفرینی و اشتغال در این تحقیق، با تعیین ۷ شاخص عملیاتی و اجرایی شد و پیمایش بر مبنای شاخص‌های هفت‌گانه انجام گرفت، بنابراین نتیجه‌گیری تحقیق بر مبنای شاخص‌های هفت‌گانه عبارت است از این که؛ دو شاخص (۱) استراتژی و (۲) ساختار مدیریتی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه هم به لحاظ وجود رویکرد و هم میزان تحقق، وضعیت خوبی دارند و در رتبه‌های بالا قرار دارند. در عوض دو شاخص (۱) فرهنگ کارآفرینانه و (۲) رفاه اجتماعی در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه به لحاظ وجود رویکرد وضعیت خوبی دارند که در رتبه‌های سوم و چهارم قرار دارند، اما میزان تحقق این دو شاخص وضعیت خوبی نداشته و در رتبه‌های پنجم و هفتم قرار دارند.

شاخص رشد که در رویکرد رتبه پنجم را داراست، در تحقق با مقداری افت به رتبه ششم منتقل شده است. شاخص منابع که در رویکرد، رتبه ششم را به خود اختصاص داده است، در تحقق با دو پله صعود به رتبه چهارم رسید. این یافته می‌تواند نوید بخش باشد.

شاخص پاداش که در رویکرد، پایین‌ترین رتبه را دارا بود با چهار پله صعود به رتبه سوم ارتقاء یافته است، یعنی جهش مثبت بسیار خوبی داشته است. نکته حائز اهمیت از یافته‌های کمی این است که دو شاخص فرهنگ کارآفرینی و رفاه اجتماعی در رتبه‌های پایینی قرار دارند و در مقایسه با شاخص‌هایی چون استراتژی و ساختار از عقب ماندگی زیادی برخوردارند.

آنچه به عنوان نتیجه مصاحبه این تحقیق می‌توان از آن ارائه نمود، این است که متأسفانه رویکرد نسبت به مقول‌ه‌کارآفرینی، رویکرد چندان مثبتی نیست و گاه به مثابه اشتغال به آن نگریسته می‌شود. نکته دیگر آن است که بین مباحث نظری و تئوریک کارآفرینی و اجرای آن در میدان، فاصله زیادی وجود دارد که در برنامه چهارم این فاصله تاحدی کم شد، اما در برنامه پنجم، به دلیل اهمیت ندادن به مسأله کارآفرینی، مجدداً فاصله بین نظریه و عمل بیشتر شد و برنامه‌های چهارم و پنجم، در عمل نتوانسته موتور اشتغال در کشور را به حرکت در آورد و نظر کارشناسان در زمینه شکوفایی اقتصادی منفی است، برخی معتقدند شکوفایی اقتصادی اتفاق نیفتاد و این شعار بلندپروازانه است، برخی دیگر در فحوی کلام خود گفتند، اگر مسأله کارآفرینی آن طور که در برنامه چهارم شروع شده بود با همان سرعت ادامه پیدا می‌کرد، حرفی برای گفتن داشتیم، ولی چون تداوم نداشت، شکوفایی اتفاق نیفتاد.

با ترکیب یافته‌های کمی و کیفی می‌توان به این جمع‌بندی رسید که مسأله کارآفرینی در برنامه چهارم؛ از نگاه سیاستگذاری و تعیین استراتژی آغاز خوبی داشته و با رویکرد مناسبی شروع شد، اما در عمل، فرهنگ‌سازی مورد انتظار انجام نگرفت و در برنامه پنجم، متأسفانه با افت و خیزهای بیشتر و موانع جدی‌تری روبرو گردید و موتور روشن شده در برنامه چهارم به سردی گرایید. اکنون که کشور در آستانه برنامه هفتم قرار دارد و نسبت به کشورهای توسعه یافته، عقب ماندگی زیادی به وجود آمد، لازم است تحول اساسی در جهت رونق فرهنگ کارآفرینی ایجاد گردد.

پیشنهادهای زیر برای رونق کارآفرینی در برنامه هفتم ارائه می‌گردد:

(۱) طرحی به اسم اقتصاد مقاومتی با شرکت‌های برتر و با نگاه آسیب‌شناسی در برنامه چهارم و پنجم، دنبال شد که اگر شرکت‌های بزرگ، آن‌هایی که بتوانند یک میلیارد دلار به بالا سرمایه‌گذاری کنند، تقویت شوند، خودشان شرکت‌های کوچک و متوسط را به حرکت در می‌آورند.

(۲) نگاه اجتماعی جامعه نسبت به کارآفرینی باید اصلاح شود. این کاری است که فقط وزارت صمت در آن دخیل نیست. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صدا و سیما، وزارت اقتصاد، باید کاری کنند که فرزندی که بعداً با این رویکرد در یک خانواده بزرگ شد و به سن بیست سالگی رسید، به خودش ببالد که من کارآفرین هستم.

(۳) مسأله ضرورت تغییر در برداشت از اشتغال است، برای مثال؛ الان که سطح دیجیتالیزاسیون رفته بالا و هوش مصنوعی آمده، نباید انتظار داشت، یک شخص لزوماً هشت ساعت کار کند. این انقلاب صنعتی چهارم، واقعاً بشدت در حال تهدید مشاغل است. یکی از مصادیق آن، در کشور ما اسنپ هست که باعث بیکاری و تعطیلی آژانسها شد. اما وقتی دنیا به این سمت می‌رود، با سرعت هم می‌رود، دیگر فکر اشتغال به روش سنتی نادرست است و کارآفرینی باید مطابق با نیازهای آینده اجتماع باشد.

(۴) مجوز کسب و کار راحت باشد، بروکراسی نباشد، دسترسی به انرژی مثل آب و برق در فضایی که می‌خواهد کار کند، آسان باشد، وضع مالیات درست باشد، در این صورت فرد می‌تواند ایده بدهد و کارآفرینی بکند و بعدها هم ایده‌اش را پیاده بکند، از او استقبال می‌شود.

(۵) اکوسیستم اهمیت بالایی دارد. اکوسیستم یعنی اینکه شرایط برای عملیات کارآفرینی نوآورانه مهیا باشد. خیلی از قوانین نوشته می‌شود که نگاه‌شان در راستای یک هدف مشترک هست، مثلاً تأمین اجتماعی یک هدف است حفظ محیط زیست، حفظ منابع آب، این‌ها هرکدام هدف بلندمدت هستند، اشتغال و کارآفرینی هم یکی از این

۱۳۶ | فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی | سال چهاردهم | شماره ۵۵ | تابستان ۱۴۰۲

اهداف است. لذا وقتی می‌خواهد قوانین نوشته شود، یک پیوست اشتغال و کارآفرینی هم باید با آن همراه باشد.

۶) باید با قوانین و مجوزها، کارآفرینان به زنجیره ارزش یا جهانی وصل شوند، خیلی از مشکلات کارآفرینان می‌تواند برطرف بشود. بنابراین وصل شدن به بازار جهانی ضروری است.

منابع

- احمدپور داریانی، محمود. (۱۳۷۹)، کتاب کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها، چاپ دوم.
- احمدپور داریانی، محمود. (۱۳۸۱)، کتاب کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها، چاپ چهارم.
- بررسی تطبیقی برنامه‌های رفاه اجتماعی در برنامه‌های توسعه (۸۳-۱۳۶۸) با اصول مرتبط در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، علوم اجتماعی (علامه طباطبایی)، تابستان ۱۳۹۳، شماره ۶۵.
- حیدری ساربان، وکیل. (۱۳۹۴)، نقش سرمایه اجتماعی در تقویت کارآفرینی در مناطق روستایی، مطالعه موردی: استان اردبیل، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۶، پیاپی ۵۸، شماره ۲.
- سالارزاده، نادر و هاشمی نجف آبادی، سید عادل. (۱۳۹۳).
- شفیعیان، امیرحسین. (۱۳۸۷)، بررسی تأثیر به کارگیری الگوی مدیریت کارآفرینانه بر عملکرد اقتصادی سازمان‌های گردشگری، فصلنامه مجموعه سخنرانی‌های مدیریت اسلامی، شماره اول، هیأت مروّجان رهبری و مدیریت اسلامی.
- محمدی خیاره، سروه. (۱۳۹۷)، بررسی اثر کارآفرینی بر رشد اقتصادی در مراحل مختلف توسعه اقتصادی، کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شاهرود.
- مرادی، نرگس. (۱۳۸۵)، مدیریت کارآفرینی، کرج: انتشارات مؤسسه تحقیقات و آموزش مدیریت.
- مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۳۹۱)، مستندسازی سیر تحول برنامه پنجم توسعه از لایحه تا قانون.
- معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور. (۱۳۸۹)، مجموعه برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران.
- مقیمی، سیدمحمد و احمدپور داریانی، محمود. (۱۳۹۱، ۱۳۸۵)، آموزش کارآفرینی در کسب و کارهای کوچک و متوسط ایران: نیازها و راهکارها، فصلنامه توسعه کارآفرینی.
- میجلی، جیمز. (۱۳۷۸)، رفاه اجتماعی در جهان، محمدتقی جغتایی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

- هزارجریبی، جعفر و ابراهیمی، مریم. (۱۳۸۹)، بررسی و مقایسه رابطه بین ویژگی‌های کارآفرینی شاغلین سازمانی و رضایت شغلی، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره چهارم.

- Brockhaus, R. (1993). "Entrepreneurship education: A research agenda", in F. Hoy and T. G. Monroy and J. Reichert (eds.), *The Art & Science of Entrepreneurship Education*, Monroy Educational Systems, Berea, CA.
- Coase. R. H. (1937). *The Nature of the Firm*. *Economica*
- Howard Jacob karger and David stoesz. 2018 *American social welfare policy (A Pluralist Approach)*
- John Maynard Keynes. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*.
- Yeung, H. W. C. (2004). *International Entrepreneurship and Chinese Business Research*. In Dana L. P., Ed., *Handbook of Research on International*
- Montoro Sanchez, A., & Soriano, D. R. (2011). "Human resource management and corporate Entrepreneurship". *International Journal of Manpower*. 32 (1), 6-13.
- Mises. L. V. (1949). *Human search Action*.
- Mishra. C. S. and R. K. Zachry. (2014). *The Theory of Entrepreneurship* Newyork palgrave acmillan in Google Scholar
- Stevenson, H. H. (1983). *A perspective on entrepreneurship*. Cambridge, MA: perspective on entrepreneurship. Cambridge, MA: Harvard Business School.
- schister. j. *Economics of labor Market philadelphia: Lippincott*. 1956, Page 37.
- Fry. Fred. (1993). "Inrareneurship: Developing Corporate entrepreneurship" chapter 3.

استناد به این مقاله: یزدانی، حشمت‌الله؛ هزارجریبی، جعفر و حسین پور، داوود. (۱۴۰۲). بررسی رویکرد کارآفرینانه در حوزه اشتغال در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و میزان تحقق آن‌ها. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۴(۵۵)، ۹۱-۱۳۸.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a